

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 12/4 2023 s. 1623-1643, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

TÜRKÇEDE NEDEN ULAÇLARI: -(y)AcAğI için ve -(y)AcAğIndAn

Ezgi ASLAN*

Geliş Tarihi: 13 Nisan 2023

Kabul Tarihi: 15 Mayıs 2023

Öz

Bu çalışmanın amacı; Türkçede iki olay arasındaki nedensellik ilişkisini gösteren neden ulaçlı karmaşık tümceleri, yapısal ve anlamsal ilişkileri açısından incelemek ve çalışma kapsamına alınan neden ulaçlı tümcelerin benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Aynı ya da benzer ilişkileri gösteren neden ulaçlı yapılar arasındaki anlamsal ve kullanımsal farklılıkların ortaya çıkarılmasının Türkçenin betimlenmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Çalışmada neden ulaçlarıyla oluşturulmuş bitimsiz belirteç yan tümcelerini içeren karmaşık tümceler ele alınmıştır. Bu karmaşık tümcelerde yalnızca temel tümce bölümü ve ana eylem incelenmiştir. Çalışmanın kısıtlı kapsamında neden ulaçları, -(y)AcAğI için ve -(y)AcAğIndAn birleşik ulaç ekli tümcelere sınırlandırılmıştır. Kaynaklarda eş görevli olarak betimlenen bu iki yapının benzer ve farklı yönlerini ele almak çalışmanın temel amacıdır. Çalışma; derlem tabanlı olması ve nedenselliğin ulaçlar üzerinden değerlendirilmesi ile bu iki ulaçlı yapının pek çok yönden nicel bir incelemesi olması bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. İncelenecek olan ulaçların her biri için Boğaziçi Üniversitesi derleminden (BoUn Corpus) ilgili yapıların geçtiği 200'er tümce, rastgele örneklem yöntemiyle çekilmiş ve bu tümceler Spooren vd. (2010)'nin öznellik ve nedensellik ilişkisi bakımından oluşturduğu dört ölçekten yola çıkılarak işaretlenmiştir. Veriyi zenginleştirmek için ayrıca temel tümce eylemindeki çokluk, çatı, olumsuzluk, yeterlilik, bildirme ve kiplik gibi işaretleyiciler ve bunlarla ilgili istatistikler de tespit edilmiş olup bu istatistikler de incelemeye dâhil edilmiştir. Sonuç olarak -(y)AcAğIndAn ulaç ekinin nesnel nedensellik aktarımında daha sık kullanıldığı görülmüştür. Bu nesnellik; edilgen çatı, bildirme eki ve geniş zaman kipi kullanımıyla da desteklenmektedir. Öte yandan -(y)AcAğI için ulaç ekinin daha öznel nedensellik aktarımı olan ifadelerde tercih edildiği tespit edilmiştir. Bu öznellik, açık ve örtük göndermeler, etken çatı, olumlu ve yeterlilik işaretleyicileriyle ilişkilendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ulaçlar, ulaç ekleri, ulaç öbekleri, neden ulaçları, öznellik, nesnellik, nedensellik.

* Öğr. Gör. Dr.; Anadolu Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, ezgicorga@anadolu.edu.tr.

**CAUSATIVE CONVERBS IN TURKISH: -(y)AcAğI için ve
-(y)AcAğIndAn**

Abstract

The aim of this study is to examine causative subordinating complex sentences in Turkish, which show the causal relationship between two events, in terms of structural and semantic relations, and to reveal the similarities and differences of the causative subordinating sentences included in the study. It is aimed to contribute to the description of Turkish by revealing the semantic and functional differences between causative structures that show the same or similar relationships. The study deals with complex sentences containing adverbial subordinate clauses formed with causative subordinators. In these complex sentences, only the second part (main clause) of the sentence has been examined. Within the limited scope of the study, causative subordinators are restricted to sentences with the compound subordinator endings *-(y)AcAğI için* and *-(y)AcAğIndAn*. Examining the similar and different aspects of these two structures, which are described as co-functional in the sources, is the main purpose of the study. The study is distinguished from other studies in terms of being corpus-based, evaluating causality through subordinators, and offering a quantitative analysis of these two subordinator structures in many aspects. For each of the subordinators to be examined, 200 sentences containing the relevant structures were randomly sampled from the Boğaziçi University Corpus (BoUn Corpus), and these sentences were marked based on the four scales created by Spooren et al. (2010) regarding subjectivity and causality relationships. To enrich the data, markers such as plurality, voice, polarity, ability, tense, modality and copula *-Dir* in the main clause predicate and the related statistics were also identified and included in the analysis. In conclusion, it has been observed that the subordinator ending *-(y)AcAğIndAn* is used in more objective expressions. This objectivity is supported by the use of passive voice, copula and the simple present tense. On the other hand, it has been found that the subordinator ending *-(y)AcAğI için* is preferred in more subjective expressions. This subjectivity is associated with explicit and implicit references, active voice, positive and sufficiency markers.

Keywords: Converbs, subordinator suffixes, gerund phrases, subjectivity, objectivity, causality.

Giriş

Nedensellik (Alm. Kausalität, Fr. causalité, İng. causality, Lat. causalitas, Ar. illiyet), nedenle etki arasındaki bağlantıdır. Nedensellik ilkesi ise nedenle etki arasındaki bağlantının zorunluluğunu dile getiren ilkedir. Her etkinin zorunlu olarak bir nedeni vardır (Akarsu, 1975, s. 124). Nedensellik, bilgi felsefesi alanında irdelenen bir konudur. Nedenselliğin dildeki görünüşleri sıklıkla çalışılmış olup konunun ayrıntılı çalışmaları seyrek.

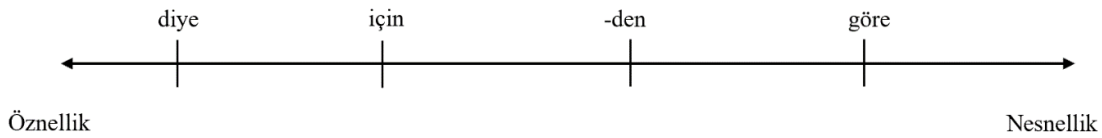
Türkçede nedensellik ile ilgili bütüncül çalışmalar olduğu gibi nedenselliği akademik, süreli, tarihî, hava durumu vb. belirli tür metinlerde inceleyen çalışmalar (Coffin, 2004; Ercan, 2008, 2019; Çetintaş Yıldırım, 2016; Güven, 2020; Özcan, 2022) ve belirli dönem metinlerinde inceleyen çalışmalar (Güven, 2020; Özcan, 2008, 2022) mevcuttur.

Nedensellik, Türkçede bağımlı biçimbirimlerden (ör. ettirgenlik eki *-Dir*) ilgeçlere (ör. *-DAn dolayı*), bağlaçlardan (ör. *çünkü*) eylemlere / çevrik yapılarla (ör. *-mAsInI sağla-*, *-mAsInA yardımcı ol-*) kadar çeşitli dil bilgisel ve / veya sözcüksel yollarla anlatılabilmektedir (Güven, 2020).

Türkçede ulaç eklerini içeren karmaşık tümceler de nedenselliğin aktarımında sıklıkla kullanılan yapılarıdır. Nedenselliğin iletildiği bu tümcelerle ilgili çalışmalar mevcuttur (Özsoy ve Taylan, 1998; Uslu, 2001; Çetintaş Yıldırım, 2015, 2016). Bu çalışmalarda özellikle ulaç eklerinin ve yapılarının birbirine benzer ya da birbirinden farklı anlamsal ve sözdizimsel özellikleri ele alınmıştır. Nedenselliği öznel ve nesnel nedensellik bağlamında sınıflandıran çalışmalarda *için* ve *diye* (Taylan ve Özsoy, 1998), *için* ve *-DAn* eki (Uslu, 2001), *-(y)Inca*, *-DIĞI için* ve *-DIĞInA göre* (Çetintaş Yıldırım, 2015), *çünkü* (Çetintaş Yıldırım, 2016), *çünkü* ve *için* karşılaştırmalı olarak (Çokal, Zeyrek ve Sanders, 2020) incelenmiştir. Bu çalışmalarda nedensellik gösteren bitimli ve bitimsiz yapılar tek tek ya da karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Taylan ve Özsoy (1998)'a göre *için*, neden göstermede *diye*'ye göre daha sık kullanılmaktadır; *diye*'de ise zaman ve kişi kısıtlamaları bulunmaktadır. *için* her türlü nedenselliği gösterebilirken *diye* daha öznel bir ilişkiyi belirtmekte ve öznel olmayan durumlarda ya dil bilgisel olmamakta ya da çok yüklü bir ön varsayım belirtmektedir.

İki bitimsiz yapının karşılaştırıldığı Uslu (2001)'nin "Türkçede Neden Bildirme İşlevi: 'için' ilgeci ve '-DAn eki'" adlı makalesinde, çalışmanın başlığında belirtilenden daha sınırlı biçimde *-DIĞI için* ve *-DIĞInDAn* yapıları karşılaştırılmıştır. Uslu, bu yapıları farklı metin türlerinde incelemiş ve hukuk metinlerinden yola çıkarak *-DIĞInDAn* yapısının *-DIĞI için* yapısından daha nesnel yargılarda kullanıldığını tespit etmiştir. Buna göre Uslu (2001), bu yapılardan hareketle bir genellemeye vararak ulaçlarda bir derecelendirmeye gidilebileceğini belirtmiştir (bk. Şekil 1.) En öznel yapının *diye*, en nesnel yapının ise *göre* olduğunu tespit etmiştir. Uslu, çalışmasında bu yapıları ulaç ekleri olarak değerlendirmemiş, *için* ilgeci ve *-DAn* ekinin nedensellik belirtme işlevinden yola çıkarak çalışmasını sınırlandırmıştır.

Şekil 1: Uslu (2001)'ya Göre Ulaçlarda Nesnellik Derecelendirmesi

Çetintaş Yıldırım (2015), istemli nedensel ilişkiler kuran üç ulaç eki *-Inca*, *-DIĞI için* ve *-DIĞInA göre*'yi karmaşık tümcelerde görülen öznellik düzeylerine göre incelediği çalışmasında ve *-DIĞInA göre* ile kurulan karmaşık tümcelerin öznelliği en yüksek derecede yansıttığını ortaya koymuştur. Buna göre (Uslu, 2001)'deki gibi bir hiyerarşik ölçek oluşturularak *-(y)Inca*'nın en nesnel, *-DIĞInA göre* ulaç ekinin ise en öznel ek olduğunu savunmuştur:

Şekil 2: Çetintaş Yıldırım (2015)'a Göre *-Inca*, *-DIĞI İÇİN* ve *-DIĞInA Göre* Ulaç Eklerinin Öznellik Hiyerarşisi

Yine Çetintaş Yıldırım (2016), *çünkü* bağlacı ile kurulmuş neden tümcelerini incelediği çalışmasında *çünkü* bağlacının kullanıldığı neden tümcelerinde önerme içeriğinden sorumlu kaynağın (bilinç öznesi / subject of consciousness) sıklıkla metin üreticisi dışındaki bir katılımcı

olduğunu, öznellik sunumunun nesnel öznellik biçiminde yapıldığını ve metin üreticisinin dolaylı da olsa kurulan neden ilişkisinden sorumlu olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmayı nesnel tümceler tespit edeceği varsayımıyla süreli yayınlarla sınırlandırmıştır.

Çokal, Zeyrek ve Sanders (2020) ise iki tümce arasında neden sonuç ilişkisi kuran *çünkü* bağlacı ve *için* ilgecini ele aldıkları çalışmalarında yine benzer bir iş bölümü tespit etmişlerdir. Özne ilişkileri ifade etmek için *çünkü*, nesnel ilişkileri ifade etmek için ise *için* kullanıldığını gözlemlemişlerdir.

Yukarıdaki çalışmalarda nedensellik çoğunlukla ilgeç ve bağlaçlar üzerinden değerlendirilse de Türkçede yan tümce kuruluşlarında kullanılan birleşik ulaç ekleri de nedenselliği aktarmada sıklıkla kullanılmaktadır. Dolayısıyla *çünkü*, *için*, *diye* gibi bağlaç ve ilgeçler ile *-DAn* gibi biçimbirimleri bağımsız olarak ele almak yerine bu yapıların biçimbirim ve sözcüklerle oluşturduğu öbeklerin incelenmesi de önemlidir. Birleşik ulaç ekleriyle ilgili sınıflandırmalarda çoğunlukla ulaç ekinin hangi yapılarla oluştuğu esas alınır (Tiken 1999; Lewis, 2000; Gülsevin, 2001; Boz, 2005, 2012; Üstünova, 2016 vd.). Neden belirten birleşik ulaç ekleri; *-DI⁴K*, *-mA*, *-mAK*, *-(y)AcAk* ve *-(y)I⁴ş* gibi adlaştırmacılar ile iyelik eki ve durum eklerinin birleşimiyle oluşturulmaktadır. Bunun yanı sıra bazı neden-sonuç ulaç ekleri, bazı sözcüklerle birleşebilmektedir. Deniz Yılmaz'a göre biçimbirim ve sözcükle oluşturulan bu öbekler, durağan yapılar olduklarından hareketle ve dolayısıyla tahmin edileceği üzere anlatımın kurulma, yaratılma anında oluşturulmayıp hazır bir şekilde kalıp hâlinde kullanılan durağan dil birimleri statüsüne sahiptir (2009, s. 92). Dolayısıyla bu çalışmada "birleşik" olarak adlandırılacak bu tür ulaç ekleri; bir araya getirilen biçimbirimlerden bağımsız, yeni bir anlama sahip ulaç ekleri olarak kabul edilecektir. Birleşik ulaçlarla ilgili oluşturulacak bir sınıflandırmada, birleşik ulaç ekini oluşturan yapılar tek tek önemli değildir ancak birleşimdeki bazı biçimbirimler, sözdiziminde bazı değişikliklere neden olduğu için sınıflandırmada bu yapıları ön plana çıkarmak gereklidir. Önceki çalışmalar da göz önünde bulundurularak ve temel tümce özellikleri ile ulaç birleşimleri de esas alınarak bu çalışmada eş işlevli olduğu kaynaklarda belirtilen (Göksel ve Kerslake, 2005, s. 415; Deniz Yılmaz, 2009, s. 147; Çetintaş Yıldırım, 2010, s. 124; Aslan, 2018, s. 132) neden sonuç ulaç eklerinden *-(y)AcAğI için* ve *-(y)AcAğIndAn*, farklı metin türlerini içeren Boğaziçi Üniversitesi derleminden (BoUn Corpus) yararlanılarak ve karşılaştırmalı incelenerek benzerlik ve farklılıkları betimlenecektir. Çalışmada ulaç ekleriyle kurulmuş karmaşık tümcelerde, tümcenin yalnızca temel bölümü ve ana eylemi incelenecektir.

1. Nedensel İlişkileri Yansıtan Tümcelerde Öznellik

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkçede nedensellik; bağımlı biçimbirimler, ilgeçler, bağlaçlar ve eylem ve birleşik yapılarla aktarılmaktadır. Bu bağlamda Türkçede *-DIğI / -AcAğI için*, *DIğIndAn / -AcAğIndAn nedeniyle / ötürü*, *-AcAğInA göre* ve *-DIğInA göre*, *-mAk dolayısıyla*, *-(y)IşIndAn dolayı / ötürü* vb. ulaç ekleri ve birleşik yapılar; eylemlerle birleşerek öznelğin farklı sunumlarıyla bu tür ilişkileri kurmak için kullanılan biçim türlerinden olarak sınıflandırılabilir.

Çetintaş Yıldırım'a göre nedensellikte içerik ilişkileri söz konusu olduğunda öznelğin karmaşık tümcedeki sunumu da inceleme kapsamında olmalıdır. Bunun nedeni nedensellik ilişkileri kurarak karmaşık tümceler kuran dilsel biçimlerin, öznellik sunma konusunda farklı potansiyellere sahip olabilmesidir (2015, s. 2). Dolayısıyla eş görevli olarak ele alınan

–(y)AcAğI için ve –(y)AcAğIndAn ulaç eklerinin öznellik sunumu konusundaki farklılıkları da bu bağlamda gözden geçirilmelidir.

Spooren ve diğerleri (2010), nedensel ilişkileri yansıtan tümcelerdeki öznelliği gözlemlemiş ve karmaşık tümcelerdeki öznelliği aşağıdaki gibi dört temel ölçütte değerlendirmiştir:

I. Önerme tutumu (Propositional attitude): Aşağıdaki ölçütlere göre önerme bir olguyu, genel bilgiyi, kasıtlı bir eylemi, bireysel bilgiyi, algıyı, deneyimi veya yargıyı ifade eder şekilde kodlanır (Örnekler kullanılan derlemden alınmıştır.):

A. Olgu (Fact): Önermede zamanın belirli bir anında konumlanabilecek bir durum betimleniyorsa ve önermenin nedensel olaydaki rolünden sorumlu bir kavramsallaştırıcı yoksa bir olgu ifade edilir.

Ör. Yağışta bir miktar suyun yol yüzeyinde kalması lastikler ile yol yüzeyi arasındaki bağı ve sürtünmeyi azaltacağından aracın kaymasına uygun ortamlar hazırlar.

B. Genel bilgi (General knowledge): Önermedeki bilgiler genel kurallara dayanıyorsa ve / veya zamanlar ve kişiler üzerinden bir genelleme ise önerme genel bilgiyi ifade eder.

Ör. Bu takip, soğuk algınlığı gibi vücut ısısını etkileyen birçok faktörden etkilenebileceğinden kesinlik taşımaz.

C. Kasıtlı eylem (Intentional act): Zaman ve mekânda isteyerek bir eylemi gerçekleştiren bilinçli bir kahraman varsa önerme kasıtlı bir eylemi ifade eder.

Ör. Bir süredir başka bir ülkede olduğum ve bir süre daha bu ülkede duracağım için hareketten uzak kaldım.

D. Bireysel bilgi (Individual knowledge): Bir anlama eylemini gerçekleştiren bir kavramsallaştırıcı varsa önerme bireysel bilgiyi ifade eder. Bu eylem zaman içinde yer alabilir.

Ör. Bu kuralın kaldırılması hukuki açıdan da önemli eksikliklere ve sorunlara yol açacağından çoğunluk kararına karşıyım.

E. Algı (Perception): Önermede kılıcı olmayan bir kavramsallaştırıcı varsa, kavramsallaştırılan bir algılama eylemiyse algı zaman içinde konumlandırılabilir ve önerme açık bir algı eylemi içeriyorsa (gör, duy, kokla vb.) bir algıyı ifade eder.

Ör. Sirkeci'ye gideceğim için Aksaray yönünden tramvay gelip gelmediğine bakıyordum.

F. Deneyim (Experience): Önermede kılıcı olmayan ve deneyimi zaman içinde konumlandırılabilen bir kavramsallaştırıcı varsa bir deneyimi ifade eder.

Ör. Onlara katılacağın için üzgün müsün?

G. Yargı (Judgment): Önerme hem bir kavramsallaştırıcı hem de yargılanan bir şey veriyorsa bir yargıyı ifade eder.

Ör. Verilerimizi tablolar hâlinde organize edeceğimiz için tabloları çok iyi bilmemiz gerekir.

Yukarıdaki sınıflandırmadaki her bir önerme öznellik açısından sıralanabilir. Buna göre *yargılar* diğer önermelerden daha öznedir.

II. İlişki türü (Relation type): İstemli olmayan, istemli, bilgisel ve söz eylem olarak dört başlıkta ele alınabilir. İlişki kasıtlı bir eylem içeriyorsa istemli, içermiyorsa istemsiz; tümcenin ikinci bölümü olayların kavramsallaştırıcı tarafından çıkarılan sonuçlarını içeriyorsa bilgisel; kavramsallaştırıcı bir eylemi yönlendiriyorsa söz eylem olarak adlandırılmıştır:

A. İstemli olmayan içerik (Non-volitional content):

Ör. *Bütün veriler server içinde saklanacağından yedeklenmeleri çok kolay olacaktır.*

B. İstemli içerik (Volitional content):

Ör. *Utanağım için gelen teklifi reddettim zaten.*

C. Bilgisel (Epistemic):

Ör. *Döviz bir yatırım aracı olmayacağından kısa dönemli çalkantılara kapılıp ani kararlar vermeyiniz.*

D. Söz eylem (Speech act): Derlemde örneğine rastlanmamıştır.

Spooren vd (2010)'a göre nedensel ilişkiler, derecelendirilebilir. Buna göre *istemli ve istemli olmayan içerikler, bilgisel ve söz eylem içeriklerinden daha nesnedir.*

III. Kavramsallaştırıcı türü (Type of conceptualizer): Kavramsallaştırıcı, kurulan ilişkiden sorumlu kişidir. Sözlü diyaloglarda kavramsallaştırıcı olmayabilir ya da kavramsallaştırıcı birinci, ikinci ya da üçüncü kişi olabilir.

A. Kavramsallaştırıcı yok:

Ör. *Karşıma gelemecekleri için bu sadece bir hayal.*

B. Birinci kişi:

Ör. *Artı bir şeyler katabileceğim için de kendi adıma gurur duyuyorum.*

C. İkinci kişi:

Ör. *Arkadaki aracın kısa bir süre de olsa far etkisinde kalabileceğinizden güvenli geçiş noktasında uzunlarınızı zaman geçirmeden yakmalısınız.*

D. Üçüncü kişi:

Ör. *Farklı renk ve tarzları bir arada kullanmak dikkati böleceğinden sade modeller, tepeden turnağa tek bir renk kullanımı ihtiyacınız olan bütünlüğü sağlar.*

Bu sınıflandırmaya göre en az öznel olan önermeler, kavramsallaştırıcının olmadığı önermeler ile üçüncü kişi kavramsallaştırıcının olduğu önermelerken en öznel, birinci ve ikinci kişi kavramsallaştırıcının bulunduğu önermelerdir.

IV. Kavramsallaştırıcının dilsel gerçekleştirimi (Linguistic realization of the conceptualizer): Tümcelerin ikinci bölümlerindeki olaylarla tümcedeki neden sonuç ilişkisini kuran kavramsallaştırıcı aynı kişiyse açık gönderme, nedensel ilişkiyi oluşturan kişi başka bir kişiyse örtük gönderme olarak adlandırılır. Kavramsallaştırıcıya *örtük gönderme, açık bir göndermeden* daha nesnedir.

A. Açık gönderme (Implicit reference):

Böyle bir sanatseverle çalışacağımız için çok heyecanlıyız.

B. Örtük gönderme (Explicit reference):

Bir süre sonra yağmur bu birikintiyi süpürebileceğinden tehlike bir miktar azalabilir.

2. Çalışmanın Amacı, Kapsamı, Sınırlılıkları, Yöntemi

Bu çalışmanın amacı; Türkçede iki olay arasındaki nedensellik ilişkisini gösteren neden ulaçlı karmaşık tümceleri, yapısal ve anlamsal ilişkileri açısından incelemek ve çalışma kapsamına alınan neden ulaçlı tümcelerin benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaktır. Aynı ya da benzer ilişkileri gösteren neden ulaçlı yapılar arasındaki anlamsal ve kullanımsal farklılıkların ortaya çıkarılmasının Türkçenin betimlenmesine katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Çalışmada neden ulaçlarıyla oluşturulmuş bitimsiz belirteç yan tümcelerini içeren karmaşık tümceler ele alınmıştır. Bu karmaşık tümcelerde tümcenin yalnızca temel tümce bölümü ve ana eylem incelemeye konu edilmiştir. Çalışmanın kısıtlı kapsamında neden ulaçları, *-(y)AcAğI için* ve *-(y)AcAğIndAn* birleşik ulaç ekli tümcelerle sınırlandırılmıştır. Kaynaklarda eş görevli olarak betimlenen bu iki yapının benzer ve farklı yönlerini ele almak çalışmanın temel amacıdır. Çalışma; derlem tabanlı olması ve nedenselliğin ulaçlar üzerinden değerlendirilmesi ile bu iki ulaçlı yapının pek çok yönden nicel bir incelemesi olması bakımından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda BoUn Web Corpus¹ (Sak, Güngör ve Saraçlar, 2008)'tan *-(y)AcAğI için* ve *-(y)AcAğIndAn* birleşik ulaç eklerinin geçtiği 31.212 tümce tespit edilmiştir. Bu tümcelerin 3573'ü *-(y)AcAğI için*, 27639'u *-(y)AcAğIndAn* birleşik ulaçlarının geçtiği tümcelerdir. İncelemeye konu olan ulaç eklerinin her biri için derlemde 200'er tümce, rastgele örneklem yöntemiyle çekilmiş ve bu tümceler Spooren vd. (2010)'nin öznellik ve nedensellik ilişkisi bakımından oluşturduğu dört ölçekten yola çıkılarak işaretlenmiştir. Veriyi zenginleştirmek için ayrıca temel tümce yüklemdeki çokluk, çatı, olumsuzluk, yeterlilik, zaman ve kiplik gibi işaretleyiciler ve bunlara dair istatistikler de tespit edilmiş olup bunlar da incelemeye dâhil edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

3.1. *-(y)AcAğI için* ve *-(y)AcAğIndAn* Ulaçlarında Nedenselliğin Öznellik İlişkisi

Nedenselliğin öznellik ilişkisinde incelenen ilk özellik, önerme tutumu (propositional attitude) olmuştur. Yapılan Ki-Kare analizine göre (Pearson: 156,686, p<0,05), ana eylemin önerme tutumu alt kategorileri ile gruplar [*-(y)AcAğIndAn* ve *-(y)AcAğI için*] arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür. Bu ilişkilerde Spooren vd. (2010)'ne göre *yargılar*, diğer önerme tutumlarına göre kavramsallaştırıcıya daha bağlıdır yani daha öznedir. Tablo 1.'de *yargıların* *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekiyle daha sık ifade edildiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla önerme tutumu bakımından *-(y)AcAğI için* öznel aktarımlarda daha çok tercih edilmektedir (%58,8 -77 örnek).

¹ Boğaziçi Üniversitesi Web Derlemi, dört alt derlemde oluşmuştur. Bu derlemlerin üçü Türkiye'deki üç büyük gazeteden (NewsCor). Diğer derlem ise Türkçe web'in genel bir örneklemedir (GenCor). Bu iki derlemin birleşimi ise BoUn Web Corpus olarak adlandırılır. BoUn Corpus 500 milyon birim (token)'den oluşmaktadır. Bu anlamda Türkçeyi temsil gücü yüksek bir derlemdir.

Çetintaş Yıldırım (2015)'a göre önerme tutumlarında en öznelinden nesnele doğru *olgu-genel bilgi- kasıtlı eylem-bireysel bilgi-algı-deneyim ve yargı* sıralaması yapılabilir (s. 6). Deneyim (91,9 - 57 örnek) ve kasıtlı eylem (93,8 - 60 örnek) ile *-(y)AcAğI için* yine öznellik bakımından ön plana çıkarken (Algı ve bireysel bilgide veriler kısıtlı olduğundan bu veriler yorumlanmamıştır.) *genel bilgi* önerme tutumunda *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekinde %83,1 (108 örnek) ile daha nesnelidir (Olgu verileri kısıtlı olduğundan yoruma katılmamıştır).

Tablo 1: Önerme Tutumu (ÖT)

ULAÇ EKLERİ			-(y)AcAğIndAn	-(y)AcAğI için	Toplam	
Önerme tutumu	Algı	Örneklem	1	3	4	
		% ÖT içinde	%25,0	%75,0	%100,0	
		% Grup içinde	%0,5	%1,5	%1,0	
	Bireysel bilgi	Örneklem	3	4	7	
		% ÖT içinde	%42,9	%57,1	%100,0	
		% Grup içinde	%1,5	%2,0	%1,8	
	Deneyim	Örneklem	5	57	62	
		% ÖT içinde	%8,1	%91,9	%100,0	
		% Grup içinde	%2,5	%28,5	%15,5	
	Genel bilgi	Örneklem	108	22	130	
		% ÖT içinde	%83,1	%16,9	%100,0	
		% Grup içinde	%54,0	%11,0	%32,5	
	Kasıtlı eylem	Örneklem	4	60	64	
		% ÖT içinde	%6,2	%93,8	%100,0	
		% Grup içinde	%2,0	%30,0	%16,0	
	Olgu	Örneklem	2	0	2	
		% ÖT içinde	%100,0	%0,0	%100,0	
		% Grup içinde	%1,0	%0,0	%0,5	
	Yargı	Örneklem	77	54	131	
		% ÖT içinde	%58,8	%41,2	100,0%	
		% Grup içinde	%38,5	%27,0	%32,8	
	Toplam		Örneklem	200	200	400
			% ÖT içinde	%50,0	%50,0	%100,0
			% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0

Tümcelerde ilişki türü (İT) verilerinde (bk. Tablo 2.) *bilgisel (epistemic)* işaretlemesi tüm tümcelerde toplamda 93 kez görülmüştür. Bu işaretlemelerin %58,1'i (54 örnek) *-(y)AcAğIndAn*, %41,9'u (39 örnek) *-(y)AcAğI için* ulaçlı tümcelerdir. Yapılan Ki-Kare analizine göre (Pearson: 42,962, $p<0,05$), ana eylemin önermesel içeriğin türü ile ilgili alt kategorileri ile gruplar [*-(y)AcAğIndAn* ve *-(y)AcAğI için*] arasında anlamlı bir farklılık vardır. *Bilgisel* ifadeler için her iki ulaç ekinin de benzer dağılımlı olduğu görülmektedir. *İstemli (volitional)* işaretlemesinde *-(y)AcAğI için* %62,8 (145 örnek) ulaç eki ön plana çıkmaktadır. *İstem dışı (non-volitional)* örneklerde ise *istemlilerin* tersine %78,9'luk (60 örnek) bir oranla *-(y)AcAğIndAn* yer almaktadır. Buradan hareketle her iki ulaç ekinin de bilgiselliği eşit düzeyde aktarabildiği ancak *-(y)AcAğI için* ulaç ekinin öznel ifadelerde daha baskın kullanıldığı söylenebilir.

Tablo 2: İlişki türü (İT)

ULAÇ EKLERİ			<i>-(y)AcAğIndAn</i>	<i>-(y)AcAğI için</i>	Toplam
İT	Bilgisel	Örneklem	54	39	93
		% İT içinde	%58,1	%41,9	%100,0
		% Grup içinde	%27,0	%19,5	%23,3
	İstemli	Örneklem	86	145	231
		% İT içinde	%37,2	%62,8	%100,0
		% Grup içinde	%43,0	%72,5	%57,8
	İstem dışı	Örneklem	60	16	76
		% İT içinde	%78,9	%21,1	%100,0
		% Grup içinde	%30,0	%8,0	%19,0
Toplam	Örneklem	200	200	400	
	% İT içinde	%50,0	%50,0	%100,0	
	% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0	

Kavramsallaştırıcı türü ile ilgili verilerde (bk. Tablo 3.) temel tümcede birinci kişi sunumu en fazla %88,2 (105 örnek) ile *-(y)AcAğI için* ulaç ekli tümcelerde görülmüştür. *-(y)AcAğIndAn* ise %11,8'de (14 örnek) kalmıştır. Ki-Kare analizinde (Pearson: 108,808, $p<0,05$), ana eylemin kavramsallaştırıcı türü ile ilgili alt kategorileri ile gruplar [*-(y)AcAğIndAn* ve *-(y)AcAğI için*] arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Birinci kişi tüm işaretlemelerde %29,8 (119 örnek) oranındayken ikinci kişinin oranı %5,3'te kalmıştır. Bu testin sonucunda da *-(y)AcAğI için* ulaç ekinin daha öznel aktarımı olan önermelerde kullanıldığı görülmektedir. *-(y)AcAğIndAn* ile %73,8 (124 örnek) kavramsallaştırıcı bulunmayan önerme, %54,3 (50 örnek) üçüncü kişi kavramsallaştırıcının yer aldığı önerme tespit edilmiştir. Spooren vd. (2010)'de üçüncü kişi ve kavramsallaştırıcının olmadığı tümcelerin daha nesnel olduğu belirtilmiştir. Buradan hareketle *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekli tümcelerin daha nesnel ifadelerde tercih edildiği söylenebilir.

Tablo 3: Kavramsallaştırıcı Türü (KT)

ULAÇ EKLERİ		-(y)AcAğIndAn	-(y)AcAğI için	Toplam	
KT	Birinci kişi	Örneklem	14	105	119
		% KT içinde	%11,8	88,2%	100,0%
		% Grup içinde	%7,0	%52,5	%29,8
	İkinci kişi	Örneklem	12	9	21
		% KT içinde	%57,1	%42,9	%100,0
		% Grup içinde	%6,0	%4,5	%5,3
	Kavramsallaştırıcı yok	Örneklem	124	44	168
		% KT içinde	%73,8	%26,2	%100,0
		% Grup içinde	%62,0	%22,0	%42,0
	Üçüncü kişi	Örneklem	50	42	92
		% KT içinde	%54,3	%45,7	%100,0
		% Grup içinde	%25,0	%21,0	%23,0
Toplam	Örneklem	200	200	400	
	% KT içinde	%50,0	%50,0	%100,0	
	% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0	

Özellikle ilgili son veri ise kavramsallaştırıcının dilsel gerçekleştirimi hakkındadır. Ki-Kare analizinde (Pearson: 148,448, $p < 0,05$), ana eylemde kavramsallaştırıcının dilsel gerçekleştirimi ile ilgili alt kategorileri ile gruplar [-(y)AcAğIndAn ve -(y)AcAğI için] arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. -(y)AcAğIndAn ulaç eki, %98,2 ile neredeyse tüm örnekleme örtük göndermelerle kullanılırken -(y)AcAğI için 'de bu oran daha yakın dağılımlıdır (%56,0 açık, %44 örtük). Bu dağılım da -(y)AcAğI için ulaç ekinin -(y)AcAğIndAn ulaç ekinden daha öznel olduğunu kanıtlamaktadır.

Tablo 4: Kavramsallaştırıcının Dilsel Gerçekleştirimi (KDG)

ULAÇ EKLERİ		-(y)AcAğIndAn	-(y)AcAğI için	Toplam	
KDG	Açık gönderme	Örneklem	2	112	114
		% KDG içinde	%1,8	%98,2	%100,0
		% Grup içinde	%1,0	%56,0	%28,5
	Örtük gönderme	Örneklem	198	88	286
		% KDG içinde	%69,2	8%30,	%100,0
		% Grup içinde	%99,0	%44,0	%71,5
Toplam	Örneklem	200	200	400	
	% KDG içinde	%50,0	%50,0	%100,0	
	% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0	

3.2. -(y)AcAğI için ve -(y)AcAğIndAn Ulaç Eklerinde Nedenselliğin Temel Tümedeki Biçimbirimsel İşaretleyicilerle İlişkisi

Her iki ulaç ekinin geçtiği karmaşık tümceler için karmaşık tümcelerin ana eylemlerindeki bazı biçimbirimsel işaretleyiciler de çalışma kapsamında incelenmiştir. Bu incelemelerde ana eylemde çokluk, çatı, olumsuzluk, yeterlilik, bildirme ve kiplik işaretleyicilerinin dağılımı gözlemlenmiştir. Ki-Kare analizinde (Pearson: 7,440, $p < 0,05$), ana eylemin çokluk ile ilgili alt kategorileri ile gruplar [-(y)AcAğIndAn ve -(y)AcAğI için] arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür (bk. Tablo 5).

Tablo 5'te çoklukla ilgili verilerde her iki ulaç eki için de tekiliğin ön planda olduğu görülmektedir. Tekilliğin grup içindeki oranı %84,0 olduğundan her iki ulaç eki çokluk bakımından benzer davranmaktadır. Burada derlem özellikleri de göz önünde bulundurularak farklı metin türlerindeki sonuçlar da incelendiğinde ulaç eklerinin farklı seçimleri olup olmadığı değerlendirilebilir.

Tablo 5: Temel Tümcce Eyleminde Çokluk

ULAÇ EKLERİ		-(y)AcAğIndAn	-(y)AcAğI için	Toplam	
Çokluk	Çoğul	Örneklem	22	42	64
		% Çokluk içinde	%34,4	%65,6	%100,0
		% Grup içinde	%11,0	%21,0	%16,0
	Tekil	Örneklem	178	158	336
		% Çokluk içinde	%53,0	%47,0	%100,0
		% Grup içinde	%89,0	%79,0	%84,0
Toplam	Örneklem	200	200	400	
	% Çokluk içinde	%50,0	%50,0	%100,0	
	% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0	

Tablo 6’da ana eylemin çatı bakımından incelemesinde Ki-Kare analizi sonuçlarına dayanarak (Pearson: 31,057, $p < 0,05$) ana eylemin çatısı ile ilgili alt kategoriler ile gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu tabloda etken çatılı eylemler grup içinde %48,8 ile en yüksek oranda yer almaktadır. Her iki ulaç eki bu yönden grup içinde de benzer bir dağılım göstermektedir [-(y)AcAğIndAn %44,5-89 örnek, -(y)AcAğI için %54,4-106 örnek]. Edilgen yapının -(y)AcAğIndAn ulaç eki (%85,0-34 örnek) ile kullanımı öne çıkmaktadır. 3.1’de özellikle kurulan ilişki burada da göze çarpmaktadır. Edilgen yapının daha nesnel metinlerde tercih edildiği göz önünde bulundurulduğunda yine -(y)AcAğIndAn ulaç ekinin nesnel, -(y)AcAğI için ulaç ekinin öznel (%15-6 örnek) ifadelerde tercih edildiği söylenebilir. Dönüşlü ve ettirgen yapılar da ise yine belirgin bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Tablo 6: Temel Tümce Eyleminde Çatı

ULAÇ EKLERİ		-(y)AcAğIndAn	-(y)AcAğI için	Toplam	
ÇATI	Etken	Örneklem	89	106	195
		% Çatı içinde	%45,6	%54,4	%100,0
		% Grup içinde	%44,5	%53,0	%48,8
	Ettirgen	Örneklem	15	10	25
		% Çatı içinde	%60,0	%40,0	%100,0
		% Grup içinde	%7,5	%5,0	%6,3
	Diğer	Örneklem	33	55	88
		% Çatı içinde	%37,5	%62,5	%100,0
		% Grup içinde	%16,5	%27,5	%22,0
	Edilgen	Örneklem	34	6	40
		% Çatı içinde	%85,0	%15,0	%100,0
		% Grup içinde	17,0%	3,0%	10,0%
	İşteş	Örneklem	0	1	1
		% Çatı içinde	0,0%	%100,0	%100,0
		% Grup içinde	%0,0	%0,5	%0,3
	Dönüşlü	Örneklem	6	8	14
		% Çatı içinde	%42,9	%57,1	%100,0
		% Grup içinde	%3,0	%4,0	%3,5
Toplam	Örneklem	200	200	400	
	% Çatı içinde	%50,0	%50,0	%100,0	
	% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0	

Ki-Kare analizinde (Pearson: 8,310, $p < 0,05$), ana eylemin olumsuzluk aktarımı ile ilgili alt kategorileri ile gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmüştür (bk. Tablo 7.) Buna göre olumlu ifadelerin olumsuz ifadelere oranı %67’dir ve grup içinde tutarlıdır. Olumlu tümcelerde

ise bu oran %11'de kalmıştır. Yani her iki ulaç ekinde de olumlu tümceler daha sık gözlemlenmiştir.

Tablo 7: Temel Tümce Eyleminde Olumsuzluk

ULAÇ EKLERİ		-(y)AcAğIndAn	-(y)AcAğI için	Toplam	
OLUMSUZLUK	Olumsuz	Örneklem	27	17	44
		% Olumsuzluk içinde	%61,4	%38,6	%100,0
		% Grup içinde	%13,5	%8,5	0%11,
	Diğer	Örneklem	33	55	88
		% Olumsuzluk içinde	%37,5	%62,5	100,0%
		% Grup içinde	%16,5	%27,5	%22,0
	Olumlu	Örneklem	140	128	268
		% Olumsuzluk içinde	%52,2	%47,8	%100,0
		% Grup içinde	%70,0	%64,0	%67,0
Toplam		Örneklem	200	200	400
		% Olumsuzluk içinde	%50,0	%50,0	%100,0
		% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0

Tablo 8.'de yeterlilik bakımından yapılan işaretlemelerin Ki-Kare analizinde (Pearson: 4,640, $p < 0,05$), ana eylemin üzerindeki yeterlilik ile ilgili biçimbirimler ile gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Yeterlilik her iki ulaç ekli tümcelerinin ana eylemlerinde de toplamda %88 oranında görülmemektedir. Görülme oranı ise toplamda %12'de kalmıştır.

Tablo 8: Temel Tümce Eyleminde Yeterlilik

ULAÇ EKLERİ		-(y)AcAğIndAn	-(y)AcAğI için	Toplam	
Yeterlilik	Yok	Örneklem	169	183	352
		% Çatı içinde	%48,0	%52,0	%100,0
		% Grup içinde	%84,5	%91,5	%88,0
	Var	Örneklem	31	17	48
		% Çatı içinde	%64,6	%35,4	%100,0
		% Grup içinde	%15,5	%8,5	%12,0
Toplam		Örneklem	200	200	400
		% Çatı içinde	%50,0	%50,0	%100,0
		% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0

Tablo 9.'da -DİR bildirme ekinin ana tümce eyleminde kullanımı betimlenmiştir. Ki-Kare analizinde (Pearson: 33,231, $p < 0,05$), ana eylem ve ilgili alt kategorileri ile gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bildirme ekinin kullanımı -(y)AcAğIndAn ulaç ekinde daha fazladır (%80-60 tümce). -(y)AcAğI için ulaç ekinde bu oran %20'de (15 örnek) kalmıştır. -DİR

bildirme ekinin nesnel ifadelerin yer aldığı metinlerde kullanımının daha yaygın olduğu göz önünde bulundurulduğunda *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekinin nesneliliğinin *-(y)AcAğI için* ulaç ekine göre daha fazla olduğu bir kez daha söylenebilir.

Tablo 9: Temel Tümce Eyleminde Bildirme

ULAÇ EKLERİ			<i>-(y)AcAğIndAn</i>	<i>-(y)AcAğI için</i>	Toplam
Bildirme	Yok	Örneklem	140	185	325
		% Bildirme içinde	%43,1	%56,9	%100,0
		% Grup içinde	%70,0	%92,5	%81,3
	Var	Örneklem	60	15	75
		% Bildirme içinde	%80,0	%20,0	%100,0
		% Grup içinde	%30,0	%7,5	%18,8
Toplam	Örneklem	200	200	400	
	% Bildirme içinde	%50,0	%50,0	%100,0	
	% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0	

Son tablo (bk. Tablo 10.) ise kiplik işaretleyicileriyle ilgilidir. Ki-Kare analizinde (Pearson: 46,423, $p < 0,05$), ana eylemin çatısı ile ilgili alt kategorileri ile gruplar arasında anlamlı bir farklılık vardır. Bu tabloya göre *-(y)AcAğI için* ulaç ekli karmaşık tümcelerde ana eylemde kiplik biçimbirimlerinin görülme sıklığı birbirine yakındır. Geniş zaman %15,5 (31 örnek), şimdiki zaman %17,0 (34 örnek), gelecek zaman %12,5 (25 örnek), geçmiş zaman ise %21,0 (42 örnek)'tir. Emir (%3,5-7 örnek), dilek (%0,5- 1 örnek) ve gereklilik (%1,5-3 örnek) kipliklerinin oranı ise düşüktür. Diğer kategorisinde ele alınan ad tümcelerinin oranı ise tüm işaretlemelerde en yüksek orana sahiptir (62,5%- 55 örnek). *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekinde ise daha heterojen bir dağılım görülmektedir. Geniş zaman (%35,5 -71 örnek) ile en fazla orana sahiptir. İkinci sırada gelecek zaman eki (%17-34 örnek) gelmektedir. Üçüncü sırada ise ad tümceleri yer almaktadır (%16,5 -33 örnek). Kiplik içindeki seçimlerde ise *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekiyle geniş zaman (%69,6-71 örnek), gelecek zaman (%57,6-34 örnek) ve *-mAktA* eki (88,2% 15 örnek) ile kullanımı tercih edilmekteyken şimdiki zaman (64,2-34 örnek), geçmiş zaman (%70,0-42 örnek) ve diğer kategorisinde ad tümceleri (%62,5-55 örnek) *-(y)AcAğI için* ulaç ekiyle kullanımı çoğunluktadır.

Tablo 10: Temel Tümce Eyleminde Kiplik

ULAÇ EKLERİ		-(y)AcAğIndAn	-(y)AcAğI için	Toplam	
Kiplik	Geniş	Örneklem	71	31	102
		% Kiplik içinde	%69,6	%30,4	%100,0
		% Grup içinde	%35,5	%15,5	%25,5
	Şimdiki	Örneklem	19	34	53
		% Kiplik içinde	%35,8	%64,2	%100,0
		% Grup içinde	%9,5	%17,0	%13,3
	Gelecek	Örneklem	34	25	59
		% Kiplik içinde	%57,6	%42,4	%100,0
		% Grup içinde	%17,0	%12,5	%14,8
	Emir	Örneklem	6	7	13
		% Kiplik içinde	%46,2	%53,8	%100,0
		% Grup içinde	%3,0	3,5%	%3,3
	-mAktA	Örneklem	15	2	17
		% Kiplik içinde	%88,2	%11,8	%100,0
		% Grup içinde	%7,5	%1,0	%4,3
	Gereklilik	Örneklem	3	3	6
		% Kiplik içinde	%50,0	%50,0	%100,0
		% Grup içinde	%1,5	%1,5	%1,5
	Diğer	Örneklem	33	55	88
		% Kiplik	%37,5	%62,5	%100,0
		% Grup içinde	%16,5	%27,5	%22,0
	Dilek	Örneklem	1	1	2
		% Kiplik	%50,0	%50,0	%100,0
		% Grup içinde	%0,5	0,5%	0,5%
Geçmiş	Örneklem	18	42	60	
	% Kiplik	%30,0	%70,0	%100,0	
	% Grup içinde	%9,0	%21,0	%15,0	
Toplam	Örneklem	200	200	400	
	% Kiplik içinde	%50,0	%50,0	%100,0	
	% Grup içinde	%100,0	%100,0	%100,0	

4. Sonuç

Bu çalışmada, Türkçede neden belirten *-(y)AcAğIndAn* ve *-(y)AcAğI için* ulaç eklerinin öznellik açısından incelenmesi ve kullanımı amaçlanmıştır. Çalışmanın sonuçları; her iki ulaç ekinin, özellikle öznellik ve nesnellik dereceleri bakımından belirgin farklılıkları olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmada nedenselliğin öznellik ilişkisinde incelenen ilk özellik, önerme tutumu (propositional attitude) olmuştur. Önerme tutumu ilişkisinde Spooren vd. (2010)'ne göre *yargılar*, diğer önerme tutumlarına göre kavramsallaştırıcıya daha bağlıdır yani daha öznedir. Ör. "Türkler daha stresli olacakları için *biz sahaya psikolojik avantajla çıkacağız.*" gibi kişisel yargı ifadelerinde *-(y)AcAğI için* ulaç ekinin kullanımı daha yaygındır. Tablo 1'de *yargıların-(y)AcAğI için* ulaç ekiyle daha sık ifade edildiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla önerme tutumu bakımından *-(y)AcAğI için* öznel aktarımlarda daha çok tercih edilmektedir, denebilir (%58,8-77 örnek). Çetintaş Yıldırım'a göre önerme tutumlarında en nesnelden öznele doğru *olgu - genel bilgi - kasıtlı eylem - bireysel bilgi - algı - deneyim ve yargı* sıralaması yapılabilir (2015, s. 6). Bu bakış açısına dayanarak veriler incelendiğinde *deneyim* (91,9 - 57 örnek) (Ör. Onlarla son kez Türkiye'de buluşacağım için *mutluyum.*) ve *kasıtlı eylem* (93,8 - 60 örnek) (Ör. Ben de evleneceğimiz için *sesimi çıkarmadım.*) ile *-(y)AcAğI için* yine öznellik bakımından ön plana çıkarken *genel bilgi* önerme tutumu *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekinin kullanım yaygınlığı %83,1 (108 örnek) ile daha nesnedir (Ör. Bütün veriler server içinde saklanacağından *yedeklenmeleri çok kolay olacaktır.*) Algı, bireysel bilgi ve olgu verileri kısıtlı olduğundan bu veriler yorumlanamamıştır.

Tümcelerde ilişki türü (İT) verilerinde (bk. Tablo 2) bilgisel (epistemic) işaretlemesi tüm tümcelerde toplamda 93 kez görülmüştür. Bu işaretlemelerin %58,1'i (54 örnek)-*-(y)AcAğIndAn*, %41,9'u (39 örnek) *-(y)AcAğI için* ulaç ekli tümcelerdir. Çok keskin bir ayırım olmamakla birlikte bilgisel ifadelerin *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekiyle kullanımının da daha yaygın olduğu belirtilebilir. (Ör. Bir süre sonra yağmur bu birikintiyi süpürebileceğinden *tehlike bir miktar azalabilir.*) İstemli (volitional) işaretlemesinde *-(y)AcAğI için* ulaç eki %62,8 (145 örnek) ile ön plana çıkmaktadır (Ör. Ben daha fazla bu duygu seline dayanamayacağım için *dışarı çıktım.*). İstem dışı (non-volitional) örneklerde ise istemlilerin tersine %78,9'luk (60 örnek) bir oranla *-(y)AcAğIndAn* ulaç eki görülmüştür (Ör. Saha ağır olduğundan ve rakip geriye çekileceğinden *uzun oynaması muhtemeldi.*). Çetintaş Yıldırım'a göre ilişki türü verileri de derecelendirilebilir. Buna göre en nesnelden öznele doğru istem dışı - istemli - bilgisel - söz eylem sıralaması yapılabilir (2015, s. 6). Dolayısıyla *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekinde istem dışı kullanımın yoğunluğu, yine bu ulaç ekinin nesnel nedenselliği gösteren bir ulaç eki olduğu konusunda bir gösterge olarak görülebilir.

Kavramsallaştırıcı türü ile ilgili verilerde (bk. Tablo 3) temel tümcede birinci kişi sunumu en fazla %88,2 (105 örnek) ile *-(y)AcAğI için* ulaç ekli tümcelerde görülmüştür (Ör. Ben daha fazla bu duygu seline dayanamayacağım için *dışarı çıktım.*). Birinci kişi tüm işaretlemelerde %29,8 (119 örnek) oranındayken ikinci kişinin oranı %5,3'te kalmıştır (Ör. Daha az kaydırma yapacağınız için *zaman da kazanırsınız.*). *-(y)AcAğIndAn* ulaç eki ile %73,8 (124 örnek) kavramsallaştırıcı bulunmayan önerme (Ör. Bir süre sonra yağmur bu birikintiyi süpürebileceğinden *tehlike bir miktar azalabilir.*), %54,3 (50 örnek) üçüncü kişi kavramsallaştırıcının yer aldığı önerme tespit edilmiştir (Ör. Kurulacak tesis su sızdırmaz özellikte olduğundan *yer altı su kaynakları da zarar görmeyecek.*). Çetintaş Yıldırım (2015, s.

6) ve Spooren vd. (2010, s. 246)'da üçüncü kişi ve kavramsallaştırıcının olmadığı tümcelerinin nesnel nedensellik belirttiğini iddia etmiştir. Buradan hareketle Türkçede *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekli tümceler, daha nesnel ifadelerde tercih edilirken *-(y)AcAğI için* ulaç ekli tümceler, daha öznel nedensellik aktaran tümcelerde tercih edilmiştir.

Özellikle ilgili son veri ise kavramsallaştırıcının dilsel gerçekleştirimi hakkındadır. *-(y)AcAğIndAn* ulaç eki, %98,2 ile neredeyse tüm örneklemede örtük göndermelerle kullanılırken (Ör. Bu haftadan sonra gebelik çatlakları görülebileceğinden *önlem almak yararlı olacaktır.*) *-(y)AcAğI için* ulaç ekinde bu oran daha yakın dağılımlıdır (%56,0 açık, %44 örtük). Kavramsallaştırıcıya örtük bir göndermenin açık bir göndermeden daha nesnel olduğu iddiasından yola çıkılarak (Spooren vd. 2010, s. 246) yine *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekinin nesnel nedenselliği daha fazla aktardığı iddiası desteklenmektedir.

Her iki ulaç ekinin geçtiği karmaşık tümceler için karmaşık tümcelerinin ana eylemlerindeki bazı biçimbirimsel işaretleyiciler de çalışma kapsamında incelenmiştir. Bu incelemelerde ana eylemde çokluk, çatı, olumsuzluk, yeterlilik, bildirme ve kiplik işaretleyicilerinin dağılımı gözlemlenmiştir. Bu dağılımlarda ise aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Tablo 5'te de görüldüğü gibi her iki ulaç eki için de teklik ön plandadır. Tekliliğin grup içindeki oranı %84,0 olduğundan her iki ulaç eki teklik-çokluk bakımından benzer davranmaktadır. Burada derlem özellikleri de göz önünde bulundurularak farklı metin türlerinde veriler incelendiğinde teklik-çoğulluğa dair kesin bir sonuca ulaşılabılır.

Tablo 6'da ana eylemin çatı bakımından incelemesinde etken çatılı eylemler grup içinde %48,8 ile en yüksek oranda yer almaktadır [*-(y)AcAğIndAn* %44,5-89 örnek, *-(y)AcAğI için* %54,4-106 örnek]. Edilgen yapının *-(y)AcAğIndAn* ulaç eki (%85,0-34 örnek) ile kullanımı ise belirgin oranda öne çıkmaktadır. 3.1'de nesnellikle kurulan ilişki burada da göze çarpmaktadır. Edilgen yapılar belli tür metinlerde daha sık kullanılmaktadır. Özellikle bilimsel yazılarda metnin pratiği ile onu gerçekleştiren insan kılıcı arasına mesafe konduğu durumlarda edilgen yapının tercihi söz konusu olmakla birlikte edilgen yapı, kavramların ve nesnelere tümcede dilbilgisel özne olmasını sağlayıp metin konusunu daha da netleştirmektedir (Uzun, 2001, s. 202; Biber & Conrad, 2009'dan akt. Aksan ve Mersinli, 2017, s. 39). Edilgen yapının bilimsel metinlerde sıklıkla tercih edildiği göz önünde bulundurulduğunda yine *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekinin nesnel ifadelerde daha sık tercih edildiği söylenebilir. İncelenen derlemde de gazete metinleri ve bilimsel ifadelerin yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda bu sonuç sürpriz değildir.

Tablo 7'ye göre olumlu ifadelerin olumsuzluk bildiren ifadelere oranı %67'dir. Yani her iki ulaç ekinde de olumlu tümceler daha sık gözlemlenmiştir. Tablo 8'de yeterlilik bakımından yapılan işaretlemelerde yeterlilik her iki ulaç ekli tümcelerinin ana eylemlerinde de toplamda %88 oranında gözlemlenmemektedir. Yeterliliğin yokluğu da yine derlemdeki metin türlerinin etkisine bağlanabilir.

Tablo 9'da -DİR bildirme ekinin ana tümce eyleminde kullanımı betimlenmiştir. Bildirme ekinin kullanımı *-(y)AcAğIndAn* ulaç ekinde daha fazladır (%80-60 tümce). *-(y)AcAğI için* ulaç ekinde bu oran %20'de (15 örnek) kalmıştır. -DİR bildirme eki, bilimsel metinlerde kesinliğin ve olguları aktarmanın bir yolu olarak kullanıldığından (Sansa Tura, 1986; Aksan ve

Mersinli, 2017, s. 39) ve-(y)AcAğİndan ulaç ekiyle kullanımının sıklığından yola çıkılarak nesnellüğünün -(y)AcAğİ için ulaç ekine göre daha fazla olduğu bir kez daha söylenebilir.

Tablo 10'a göre -(y)AcAğİ için ulaç ekli karmaşık tümcelerde ana eylemde kiplik biçimbirimlerinin görülme sıklığı homojendir. Geniş zaman %15,5 (31 örnek), şimdiki zaman %17,0 (34 örnek), gelecek zaman %12,5 (25 örnek), geçmiş zaman ise %21,0 (42 örnek)'tir. Emir (%3,5-7 örnek), dilek (%0,5- 1 örnek) ve gereklilik (%1,5-3 örnek) kipliklerinin oranı ise düşüktür. Diğer kategorisinde ele alınan ad tümcelerinin oranı ise tüm işaretlemelerde en yüksek orana sahiptir (62,5%- 55 örnek). -(y)AcAğİndan ulaç ekinde ise daha heterojen bir dağılım görülmektedir. Geniş zaman (%35,5 -71 örnek) ile en fazla orana sahiptir. Geniş zamanın görülme sıklığının fazlalığı da yine metin türüyle ilişkilendirilebilir. İkinci sırada gelecek zaman eki (%17-34 örnek) gelmektedir. Gelecek zaman ekinin sıklığı ise ulaç ekinin bitmemişlik göstermesi ile bağlantılıdır. Üçüncü sırada ise ad tümceleri yer almaktadır (%16,5 -33 örnek). Kiplik içindeki seçimlerde ise -(y)AcAğİndan ulaç ekiyle geniş zaman (%69,6-71 örnek), gelecek zaman (%57,6-34 örnek) ve -mAktA eki (88,2% 15 örnek) ile kullanımı tercih edilmekteyken -(y)AcAğİ için ulaç ekiyle şimdiki zaman (64,2-34 örnek), geçmiş zaman (%70,0-42 örnek) ve diğer kategorisinde ad tümceleri (%62,5-55 örnek) kullanımı çoğunluktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma Türkçede ulaç eklerinin öznellik ve nesnellik açısından farklılaşan kullanımlarını ortaya koymaktadır. İleride yapılacak çalışmalar, farklı metin türlerinde ve dil kullanım bağlamlarında bu ulaç eklerinin kullanımını daha derinlemesine inceleyerek daha geniş bir perspektif sunabilir. Ayrıca, öznellik ve nesnellik kavramlarının Türkçe dil bilgisi üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilecek diğer dil bilgisi yapılarının incelenmesi de bu anlamda değerli olacaktır. Bu çalışma, Türkçenin dilbilgisi yapılarının ve kavramsallaştırıcı özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, Türkçenin öğretimi ve öğrenimi için de önemli bilgiler sunarak öğrencilere ve öğreticilere bu konudaki farklı kullanımları ve tercihleri anlama ve uygulama konusunda yardımcı olmaktadır.

Kaynaklar

- Akarsu, B. (1975). *Felsefe terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Aksan, Y. ve Mersinli, Ü. (2017). Biçimbirim dizilerinin farklı metin türlerindeki görünüşleri. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 35-41.
- Aslan, E. (2018). Sözcük türünü değiştiren biçimbirimler. *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi* içinde (Ed. Erdoğan Boz). Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2005). Bir birleşik zarf-fiil "Fiil+sıfat-fiil eki+(İyelik Eki+) hâl eki" yapısı üzerine, *İlmî Araştırmalar*, 19, 43-48.
- Boz, E. (2012). *Türkiye Türkçesi biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi (Tasnif Denemesi)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Coffin, C. (2004). Learning to write history: The role of causality. *Written communication*, 21(3), 261-289.
- Çetintaş Yıldırım, F. (2010). *Türkçede belirteç tümcecikleri: Sözbilimsel yapı çözümlemesi Çerçevesinde Bir Sınıflandırma Önerisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

- Çetintaş Yıldırım, F. (2015). “Çünkü” bağlacını içeren tümcelerde öznellik sunumu süreli yayınlardaki görünüm. 29. *Ulusal Dilbilim Kurultayı, (21-22 Mayıs 2015)*. Kocaeli, Türkiye.
- Çetintaş Yıldırım, F. (2015). Subjectivity in complex sentences: The effects of converbs to causal relations. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 1(1)*, 1-13.
- Çokal, D., Zeyrek, D., & Sanders, T. J. (2020). Subjectivity and objectivity in Turkish causal connectives? Results from a first corpus study on çünkü and için. *Discourse Meaning: The View from Turkish, 223-247*.
- Deniz Yılmaz, Ö. (2009). *Türkiye Türkçesinde eylemsi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercan, G. S. (2008). *Türkçe tarih ders kitaplarında nedenselliğin kurgulanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Ercan, G. S. (2019). *Tarih metinleri, metin tipi ve nedensellik ilişkisi*. İstanbul: Kriter Y.
- Göksel, A. ve Kerslake, C (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Routledge.
- Gülsevin, G. (2001). Türkiye Türkçesinde birleşik zarf-fiiller. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2)*, 125-143.
- Güven, M. (2022). Fiziksel nedenselliğin olumsuz hava durumu haberlerinde ifadesi üzerine. *Dil ve Edebiyat Dergisi, 17(2)*, 47-72.
- Lewis, G. (2000). *Turkish grammar*. Oxford.
- Özcan, B. (2022). *Eski Anadolu Türkçesinde nedensellik*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsoy, S. ve Erguvanlı Taylan, E. (1998). Türkçede neden gösteren ilgeç yantümceleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi, 9*, 116-125.
- Sak, H., Güngör, T. & Saraçlar, M. (2008). Turkish language resources: Morphological parser, morphological disambiguator and web corpus. In *Advances in Natural Language Processing: 6th International Conference, GoTAL 2008 Gothenburg, Sweden, August 25-27, 2008 Proceedings* (pp. 417-427). Springer Berlin Heidelberg.
- Spooren, W., Sanders, T., Huiskes, M., & Degand, L. (2010). Subjectivity and causality: A corpus study of spoken language. *Empirical and experimental methods in cognitive/functional research, 241-255*.
- Tiken, K. (1999). Türkiye Türkçesinde basit ve birleşik zarf-fiillerin ifade ve işlevleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 47(1999)*, 279-364.
- Tura Sansa, S. (1986). DIR in modern Turkish. A. Aksu Koç & E. Erguvanı-Taylan (Haz.) *Proceeding of the Turkish Linguistics Conference, 9-10 Ağustos 1984* (145-159) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Uslu, Z. (2001). Türkçede neden bildirme işlevi: ‘İçin’ ilgeci ve ‘-dAn’ eki. *15. Dilbilim Kurultayı: Bildiriler*. Yıldız Teknik Üniversitesi Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 123-129.
- Uzun, L. (2001). Bilimsel metne özgü önbiçimlenişler ve bilimsel metin yazma edimi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 12(2)*, 197-204.
- Üstünova, K. (2016). *Eylem işletimi*. İstanbul: Sentez.

Extended Abstract

Causality can be expressed in Turkish through various grammatical and lexical means. Conjunctions and prepositions such as *çünkü* (because), *için* (for), *diye* (so), and morphemes like *-DAn* convey causality, which is frequently used in Turkish with complex sentence structures. In Turkish, causative subordinating suffixes are compound subordinators and can be classified according to their levels of subjectivity.

In this study, the causative converbs *-(y)AcAğI için* and *-(y)AcAğIndAn*, which are stated as co-functional in the sources, was comparatively examined in different text types using the Boğaziçi University Corpus (BoUn Corpus), and their similarities and differences will be described.

The studies on the subordinator suffixes and structures used to convey causality in Turkish address an important topic in linguistics and philosophy. The results of these studies provide significant contributions to understanding and analyzing complex sentence structures and causal relationships in Turkish.

Subjectivity in sentences reflecting causal relationships appears in various forms in complex sentences. Subjectivity is evaluated with four main criteria proposed by Spooren et al. (2010), and various relationship and conceptualizer types are listed according to these criteria:

1. **Proposition attitude:** Propositions are coded as facts, general knowledge, intentional actions, individual knowledge, perception, experience, and judgment. According to Spooren et al. (2010), judgments are more subjective than other propositions.
2. **Relationship type:** Relationship types are categorized into four headings: non-volitional, volitional, informational, and speech act. Non-volitional and volitional contents are more objective than informational and speech act contents.
3. **Conceptualizer type:** Conceptualizers are the persons responsible for the relationship and can be first, second, or third person, or none at all. According to this classification, propositions without a conceptualizer and with a third person conceptualizer are the least subjective, while those with first and second person conceptualizers are the most subjective.
4. **Linguistic realization of the conceptualizer:** When the conceptualizer is the same person, it is called explicit reference; when it is a different person, it is called implicit reference. Explicit reference is more objective than implicit reference.

The scope of the study focuses on complex sentences containing non-finite adverbial clauses formed with causal subordinators. In these complex sentences, only the main clause has been examined. The limitations of the study are confined to sentences with compound subordinator suffixes *-(y)AcAğI için* and *-(y)AcAğIndAn* as causal subordinators.

The methodology of the study began by identifying 31,212 sentences containing the compound subordinator suffixes *-(y)AcAğI için* and *-(y)AcAğIndAn* from the BoUn Web Corpus. Subsequently, 200 random examples were taken from the corpus for each of these sentences and marked according to the four scales established by Spooren et al. (2010) in terms of subjectivity and causality. In addition, markers such as plurality, voice, negation, sufficiency, tense, and mood in the main clause predicate, as well as related statistics, were identified and included in the analysis.

The first feature examined in terms of the relationship between causality and subjectivity in the study was propositional attitude. According to Spooren et al. (2010), judgments are more subjective than other propositional attitudes, as they are more dependent on the conceptualizer. Therefore, the use of the suffix *-(y)AcAğI için* is more common in personal judgments, such as "We will have a psychological advantage on the field because Turks will be more stressed." Table 1. shows that judgments are more often expressed with the suffix *-(y)AcAğI için*. Therefore, it can be said that *-(y)AcAğI için* is more preferred in subjective transfers in terms of propositional attitude (%58.8 -77 samples). According to Çetintaş Yıldırım, propositional attitudes can be ranked from the most objective to the most subjective as fact-general information-intentional action-individual knowledge-perception-experience and judgment (2015, p. 6). Based on this perspective, when the data is examined, experience (91.9 -57 samples) (e.g. *I am happy because it is the last time I will meet them in Turkey*) and intentional action (93.8-60 samples) (e.g. *I did not say anything because we will get married too*) stand out in terms of subjectivity with *-(y)AcAğI için*. On the other hand, the suffix *-(y)AcAğIndAn* is more objective with a usage prevalence of %83.1 (108 samples) in terms of general information propositional attitudes (e.g. *It will be very easy to*

back up all the data because they will be stored on the server). Perception, individual knowledge, and fact data were not analyzed since the data was limited.

In terms of relationship type data in sentences (see Table 2), epistemic marking was observed in a total of 93 sentences. %58.1 (54 samples) of these markings are with the suffix *-(y)AcAğIndAn* and %41.9 (39 samples) are with the suffix *-(y)AcAğI için*. Although not a sharp distinction, it can be stated that the use of the suffix *-(y)AcAğIndAn* in epistemic expressions is also more common. The suffix *-(y)AcAğI için* is more prominent with a rate of %62.8 (145 samples) in voluntary marking (e.g. *I went out because I couldn't bear this emotional storm anymore*). In involuntary examples, in contrast to voluntaries, the suffix *-(y)AcAğIndAn* was observed with a rate of %78.9 (60 samples) (e.g. *The field was heavy, and the opponent would retreat, so it was likely to be long*). According to Çetintaş Yıldırım, relationship type data can also be ranked from the most objective to the most subjective as involuntary-voluntary-epistemic-speech act (2015, p. 6). Therefore, the high frequency of involuntary use in the suffix *-(y)AcAğIndAn* can be seen as an indicator that this suffix is a more objective causality marker.

The last data related to subjectivity is about the linguistic realization of the conceptualizer. The suffix *-(y)AcAğIndAn* is used with implicit references in almost all samples with a prevalence of %98.

In conclusion, this study reveals the differing uses of subordinator suffixes in Turkish in terms of subjectivity and objectivity. This differentiation is explained by the conceptualizer and linguistic realization features. Future studies can provide a broader perspective by examining the use of these subordinator suffixes in different text types and language use contexts more in-depth.